

Troskari Mats Olsson

“Jag tror på Näcken och hans förmåga att spela. Honom har jag samtalat med många gånger. Jag är förresten född vid Hyttan, som ligger vid älven mellan Hättsjön och Tyngen. Mina barnaår förflöt till forsens brus.”

Troskari Mats Olsson föddes Luciadagen den 13 december år 1869. Han var av mjölnar-släkt både på fädernet och mödernet. Hans far var Annamats Olof Matsson (1847-1934), eller Troskari Olof som han senare skrev sig efter hustrun med ett s.k. “särknamn”, gemenligen kallad “Hött Ola” efter sin arbetsplats i yngre dagar. Modern Troskari Karin Persdotter (1847-1931) var dotter till mjölnaren och spelmannen Troskari Per Persson (1813-1880), vanligen kallad Stampar Per efter sitt yrke, eller “Liss-Stampin” för att inte förväxlas med sin far med samma namn, “Stor-Stampin” (1784-1866). Denna släkt kom från Västra Fors i nordvästligaste delen av Malungs socken.

Hött Ola var musikalisk, hade en stor repertoar av visor och spelade fiol, även om han inte gjorde sig något namn som spelman i en bygd som på den tiden hyste flera stor-spelmän. Modern var också mycket musikalisk, hade fin sångröst och en stor repertoar av både visor och spelmanslåtar efter sin far. Hon spelade även kohorn. Troskari Mats kunde alltså knappast få ett bättre musikaliskt påbrå.

Vid tiden för hans födelse var fadern mjölnare vid Hyttkvarn, eller “Hötta”, som ligger vid ett vattendrag mellan sjöarna Hättsjön och Tyngen ungefär en halvmil öster om nuvarande Malungs samhälle. Mats fick börja hjälpa honom vid kvarnen redan som 5-6-åring, så gott som nu en så liten pojke kan hjälpa till. Från denna tid ända till sin ålder-dom blev han själv kallad “Hött Mass” (uttalas med kort mörkt a).

I en intervju gjord av Selim och Albin Benglars berättar Troskari Mats en kvarnhistoria. Detta inträffade när han var nyfödd och det råkade vara på lördagnatten då kvarnen var stängd för helgen. Man stängde på lördagkvällen och öppnade igen på söndagkvällen. Då blev det tyst i kvarnkammaren, där Mats blivit född. Det enda som hördes var det rinnande vattnet. Hans mor hade lagt honom i en korg som hon hade vid sätet intill sängen. Vid midnatt började det dundra och skallra. Oväsentet kom in i kvarnhuset och fortsatte uppför trappan. Det lät så konstigt att man inte visste vad det var för något — det kunde ju vara “jårgrejor”, som Mats kallade det. När det kommit uppför trappan bar det av in på kvarngolvet och vidare mot dörren som ledde in till kvarnkammaren. Dörren öppnades inåt kvarnkammaren — i annat fall hade inte den där varelsen kunnat komma in dit. Det skallrade och skallrade på kvarnhusgolvet och man visste inte vad det var som kom. Det närmade sig, stannade till och rätt vad det var så slog det upp dörren och kom in i kvarnkammaren. Det gick i riktning mot modern med Mats liggande där i korgen intill sängen. Hon började fundera vad det var, om det var så illa att “ån Klēnā” skulle rent komma och ta henne levande. Fadern låg i en säng för sig och det fanns fortfarande litet glöd i spisen. Hon ropade åt honom att han skulle ta sig upp och se till att det blev eld, så att man kunde se vad som i alla dagar hade kommit in. Fadern fick elden att flamma upp och försökte sedan se vad det var. Det liknade en hund, alldeles svart, och det såg ut som om han hade något på foten. Det visade sig att det var en riktig hund och att han hade en rävsax på ena framtassen. Fadern lyckades ta bort saxen och hunden var under tiden alldeles tyst och stilla. När han såg efter såg han att det var hans egen sax. Han hade lagt ut den i hagen där han sett rävspår och hunden hade följt samma spår och råkat i saxen. Hunden var förständig nog att gå dit där han kunde få hjälp. Benet var av men fadern lyckades linda och spjåla upp det så att det med tiden läkte ihop och blev alldeles bra. Hunden stannade över vintern tills det kom timmerkörare på våren, fyra-fem värmlänningar. När de kom till kvarnen stannade de till ett tag och hunden var där och sprang runt karlarna. När de for följde han med dem. Antagligen tillhörde han någon av timmerkörarna som varit där förra vintern och nu återvände då säsongen för timmerkörning började. När hunden skadades stannade han där han fick vård och blev på så sätt kvarlämnad. Sedan sågs han inte till mer och så upplöstes denna “spökhistoria”.

Runt 1875, när Mats var 6 år gammal, behövde “de gamla” i Västra Fors, alltså Stampar

Per och hans hustru, hjälp vid Stampen, övre tullkvarn vid Ellingån och Hött Ola med familj flyttade dit. Denna var säkert en mer betydande industri än Hyttkvarn. Där fanns torkplåt för havre, själva kvarnen och en vadmalstamp. Man försökte sig också på att framställa benmjöl som både användes som gödsling av bygdens kalkfattiga jord och som medikament för boskapen.

En bidragande orsak till flytten var nog att sonen Mats var på väg att komma upp i skolåldern. Han berättade om sin förste lärare Lars Matsson, av prosten Hedvall kallad "den lille drängen": "När lärare Matsson satt i katedern såg han ut som en vanlig människa, men när han steg ned på golvet var han knappt en meter hög."

Troskari Mats började spela redan som skolpojke. Detta var en släkt där musikaliskt intresse inte motarbetades utan i stället uppmuntrades. "Musiken är ett arv efter min morfar Troskari Per, som var mjölnare uppe vid forsen i Ellingån", sade han. Hans första fiol inhandlades från Skellefteå och kostade 14 kronor. Undervisning i fiolspelet fick han av sin morfar vid lediga stunder i kvarnkammaren. Det dröjde inte länge innan han kunde börja spela på danser. Han prövade också på att lära sig dragspel men lade det snabbt åt sidan till förmån för fiolen.

I princip skulle svenska skolbarn gå i skolan från 7 till 14 års ålder. Därefter läste de till nattvarden. Skolväsendet var dock ännu inte helt reglerat och genomfört och det fanns möjligheter till undantag. I Malung var regeln att man gick 6 år. Somliga, särskilt barn som bodde i de mer glesbefolkade delarna av socknen eller kapellagen fick knappast ens det. Fortfarande runt tiden för Troskari Mats skolstart var det en ambulerande skola mellan Yttermalung och Fors.

Efter konfirmationen var man vuxen. Troskari Mats hade redan som pojke hjälpt till i kvarnen. Nu började han köra foror, alltså hästdragna transporter. Detta var innan järnvägen fanns här uppe. Den vadmal man stampade körde Mats ut till olika socknar. Han körde vävar till Venjan, Tyngsjö, Lima och ibland ända upp till Mörkret i Särna. I en intervju berättar han att han var så långt bort som till Norge med forkörning, men han sa inte till vilken ort där och i vilket ärende. Tunnor med salt sill var väl en naturlig importvara. Men det kan också ha varit mera flärdfullt gods som kom över de vida haven, t.ex. exklusivare tyger. Folk förr i tiden var inte så isolerade som vi ofta tror idag och finge vi kika in i skafferier och förråd skulle vi säkert häpna över vad vi såg. Maximilian Axelson berättar från sin resa i Västerdalarna år 1853 att det inte var ovanligt att man vid samma tillfälle kunde duka fram flera vinsorter för en gäst. Mats körde även fora från Falun. Detta var riskablare färder eftersom lasset bestod av brännvinskaggar. Rånrisken var därför stor. Allt teglet till lokstallet i Malung har också Mats kört. Teglet hämtades i Tretjärn, Järna socken, i skogen ungefär en halvmil sydväst om vad som idag är Vansbro samhälle. Därifrån gick färden uppför Västerdalälven till Äppelbo. Därefter åkte han landsvägen via Brindberget, Yttermalung och fram till Malung.

Troskari Mats' barn- och ungdom sammanföll med folkmusikens högsta blomning. Och Västra Fors var i synnerhet en musikalisk bygd med många spelmän. Troskari Per hade en bror som vi känner både från *Övergaard's folkmusiksamling* och *Svenska låtar*, nämligen Troskari Erik. Övergaard nämnde honom som en av de allra bästa av hundratalet spelmän han träffade under sin tid som folkmusikupptecknare.

Troskari Erik (1830-1922) hade i början sin äldre bror Per som läromästare. Denne i sin tur ska ha gått i lära hos Malungs främste spelman i början av 1800-talet, Mångs Halvar Halvarsson. Även den legendariske Lejsme Per Larsson från Malungs finnmark ska ha haft Mångs Halvar som en av sina tidigaste läromästare.

I det gamla bondesamhället hade musiken en mycket stark ställning. Det var statushöjande att kunna spela ett musikinstrument och därför var det inte så ovanligt att välbärgade bönder bekostade någon form av musikutbildning för sina söner. Så skedde även i småindustrifamiljen Troskari. Det finns olika uppgifter om "Stor-Stampin", ifall han spelade fiol. Enligt Troskari Evald Eriksson, dotterson till Troskari Erik spelade han, men i kommentarerna till Troskari Erik i *Svenska låtar* står det att han inte spelade — kanske vi ska sätta mer tilltro till släkttraditionen? Stor-Stampin var hur som helst en musikälskare eftersom han ville bjuda sina söner Per och Erik på det allra bästa som fanns att

tillgå, nämligen lektioner för Lejsme Per.

Något som förvirrar en smula är att namnet Lejsme Per i ett par malungsbyar, nämligen Yttermalung och Västra Fors, blev förvanskad eller snarare anpassad till uttalet i malungsmålet. Det kan förstås även vara en form av folketyologi: liksom "Lejsme", eller "Lisme" som man också sade, på en del håll tolkades som "liesmed", antog man här att det betydde "lissmyr" ("lillmyr"). Sålunda kallades han i de här byarna för "Lissmyr Per". Förvirrande blev det eftersom Lissmyr är ett gårdsnamn i Västra Fors och att det förekom spelmän med just det gårdsnamnet, till råga på allt med förnamnen Per och Erik, far och son, precis som i Lejsme Pers familj. Troskari Mats berättade om Lejsme Pers besök i Västra Fors och anspelar på namnligheten: "Ve ådd full en Lissmyr Per jär öppri ô", började han: "Vi hade väl en Lissmyr Per här uppe också". Sedan berättar han att Lejsme Per, eller "Lissmyr Per" hade "alla fel". Han var halt och hade reumatism, "men spela kunde han!" Undervisningen organiserades så att ynglingarna, Per och Erik, skulle turas om att vara hemma och få fiolundervisning medan den andre arbetade med körning i skogen. Det blev dock litet osämja mellan dem för Troskari Erik tyckte han hade rätt att ensam få vara hemma och få undervisning medan brodern skulle vara i skogen. Kanske han kände det som att han, eftersom han var yngre, var på efterkälken och hade större behov av undervisningen? Och brodern hade ju redan fått fiolundervisning av Mångs Halvar. Osämjan blev dock inte varaktig och bröderna turades om att en vecka vardera vara hemma och få lektioner.

Den "riktige" Lissmyr Per (med tillnamnet Ersson, inte Larsson) hade en son som hette Erik och som var spelman. Honom känner vi också från Övergaard. Hans fullständiga namn blir Lissmyr Erik Persson (gemenligen kallad "Snickarn"). Med uttalet i Västra Fors blir han alltså namne till Lejsme Pers son Erik. Repertoaren efter denne Lissmyr Erik, som den framstår i Övergaard-samlingen, är möjligen den som visar störst påverkan från Lejsme Per, så han kanske också passade på att få lektioner. Han var dessutom en av Troskari Mats' första läromästare. Troskari Mats berättade att han som liten fick sitta i knät på Snickarn när denne spelade.

Det blev mer och mer fiolspelning. "Vid bröllop och andra festliga tillfällen kunde man gott och väl säga att fiolen satt i högsätet. Det blev arbetsamt eftersom det ibland fanns bara en spelman, som då måste spela dansmusik hela natten lång. Så småningom blev det ju brukligt att ha ett dragspel med också — och det var bara bra, inte minst för en ensam stackars fiollekare." Fäboddanser var ett vanligt sommarnöje och Mats kommer inte ihåg hur många sådana han spelat på vid Gammelselen och Nordvallselen. För att komma till dessa fick ungdomarna gå långa sträckor och i en del fall ro för att komma fram. Danserna höll på fram till fyratiden på morgonen. Hemma i byn hade man förstås också danser och vid större tillställningar höll man till på träbron mellan Forsbyarna. Där blommade romantiken men det var också mycket fylleri, stök och oreda, inte minst slagsmål. Gaget för en natts spelning var uppemot 6 kronor.

År 1882 fullgjorde Mats militärtjänsten i Rommehed 3 kilometer sydost om Stora Tuna kyrka, bredvid nuvarande flygplatsen söder om Borlänge. Idag åker man dit på ett par timmar med bil från Malung. På den tiden tog det tre dagar för Troskari Mats och hans 4-5 kamrater. De första sju milen till Mora gick de till fots. Därifrån tog de ångbåten Engelbrekt över Siljan till Insjön. Sista sträckan kunde de åka tåg.

Efter exercisen gifte sig Mats och under några år därefter höll han huvudsakligen på med skogsarbete.

År 1889 invigdes järnvägen och då det första tåget kom till Malung var Mats med och spelade.

Sommaren 1897 besöktes Västra Fors av Einar Övergaard. Dennes intresse för folk-musiken hade väckts under en konvalescens 1892 i Valdres, Norge, och därefter hade han även gjort resor i Österdalen och Gudbrandsdalen för att samla uppteckningar. Övergaard var fascinerad av de norska spelmännens rytmik och var nyfiken på att se om han kunde finna samma slags rytmiska särdrag på den svenska sidan. Malung var det första stället han besökte i Sverige. Han antecknade namnen på 11 spelmän i Malung och bland dessa återfinns vi Troskari Mats Olsson.

“Vid mästarens fötter” — Troskari Mats lyssnar intensivt när Troskari Erik spelar upp för domarna Nils Andersson och Anders Zorn vid spelmansstämman i Gesunda år 1906. Foto: Gerda Söderlund.

År 1906 deltog Troskari Mats i den av Anders Zorn utlysta spelmanstävlingen i Gesunda utanför Mora, den första spelmansstämman. Han åkte dit tillsammans med sin morfars bror Troskari Erik Persson. Med på resan var även Troskari Eriks dotter Karin samt Nörstmo Halvarsson som båda spelade kohorn. Mats berättade att Troskari Erik var så nervös vid uppspelningen att han glömde bort vilka låtar han skulle spela. Han väckte dock uppmärksamhet med “sina originella och äkta springlekar och sitt genuint gammaldags spelsätt” och belönades med ett extrapris samt 10 kronor.

1913 byggdes Snickar Per Perssons kraftstation vid Ellingån i Västra Fors och Troskari Mats fick äran att ta första spadtaget. Han fick också det “indianskt värtaliga” löftet av Snickar Per att han fick stanna kvar och vakta maskinerna “så länge han kunde tugga bröd”. Bröd tuggade Troskari Mats intill sitt 102:a år, dock var det sämre med synen. Redan 1928 var han tvungen att sluta på grund av tilltagande blindhet. Under tiden han arbetade som kraftstationsföreståndare och dammvakt kunde det hända att han satt och

Modet för damer i Fössbynomm på 1930-talet? Troskari Mats och två dalkullor. Foto: Hi Theodor Persson.

band fisknät under arbetstid vilket någon gång var orsak till klagomål från högste chefen. Fiolen kunde också hänga med till arbetsplatsen, för det kunde ju bli ganska långtråkigt. Det var väl ingen större förseelse att använda tiden till något nyttigt eller roligt, tyckte Mats.

Troskari Mats var nu i 60-årsåldern och fortfarande en kraftkarl. Musiken upptog en stor del av hans liv och spelkamrater fanns på nära håll. Han brukade ofta kvista över till systemen Ingeborg som i Malung räknades som "storsångerska", med en stor repertoar av visor. Hon spelade även cittera och brukade ackompanjera Mats. En annan spelkamrat var dragspelaren Haga Jonas (f. 1897), född i Yttermalung men bosatt i Västra Fors sedan tonåren. Haga Jonas var en mycket kvalificerad musiker av den gamla stammen — troligen har ingen spelat på fler bröllop och danser i Malung än han. Troskari Mats och Haga Jonas spelade tillsammans redan under "träbrodansernas" dagar.

Den största händelsen i Troskari Mats' spelmansliv var invigningen av det nybyggda kapellet i Malungsfors. Han berättade: "Jag minns den 8 mars 1936, då jag gick först i processionen med biskop Billing och fyra präster från det nyinvigda kapellet i Malungsfors till skolan för att få kaffe. Du kan tänka dig hur det kändes att få bestämma takten i ett sådant följe. Kyrkoherde Axel Hambræus i Malung ordnade denna spelning för min del. Jag mottogs högtidligt i kapellet. Aldrig har min fiol, förr eller senare hållit till i en sakristia. 'Hur trivs du där inne', tänkte jag, där jag satt i bänken, 'du som har lämnat så många syndiga toner ifrån dig genom åren?' Visserligen spelade kyrkoherden

en aria på min fiol, men inte blev fiolen bättre av det.”

Vid ett annat tillfälle berättade han om hur prästen vid invigningen tog fiolen och lade den i sakristian, en plats där den litet skrockfulle spelmannen själv knappast skulle ha lagt den: “Jag minns hur orolig jag var för min ‘syndiga’ fiol som hade fått denna förnämliga placering. Men jag kan försäkra att den inte tog någon skada av besöket.”

Axel Hambæus var präst i Malung mellan åren 1930-36 och hade träffat Troskari Mats tidigare genom en slump. Kyrkoherden och hans fru var på besök i Västra Fors hos en granne till Mats. Hambæus spelade själv violin och när han ville spela litet för värdfolket märkte han att han hade glömt sitt instrument hemma. Givetvis var det för långt att hämta den men han upplystes om att det bodde en spelman intill och att det därför fanns en fiol där. Man skickade bud efter Mats som infann sig med fiolen. Kyrkoherden höll en liten konsert på den och Troskari Mats berättar: “Genast framträdde han några toner och jag förstod att han spelade klassiskt. Och döm om min förvåning då han ville att jag skulle spela. ‘Jag har ingen repertoar som passar för en präst’, upplyste jag. — ‘Spela du’, sa kyrkoherden, och då hände det underliga att prästfrun började dansa solo på golvet och det fann jag som ett erkännande av min världsliga musik. Kyrkoherden var dock inte nöjd med prästfruns dans och han förde henne till en lugnare miljö. Vi blev dock efter detta vänner för livet.” Vid ett annat tillfälle berättade han om händelsen med dessa ord: “Nu skall du spela för mig, sade kyrkoherden och jag serverade min finaste polska. Prästfrun började hoppa. Litet diskret fördes hon dock tillbaka till sin plats vid ‘herdens’ sida.”

En annan av prästerskapet, Oskar Sjödin som var komminister i Fors 1919-1947 blev föremål för följande kommentar från Troskari Mats: “Uddarboprästen O. L. Sjödin i Malungsfors gjorde byn många tjänster men han tog också ifrån oss den gamla flottbron. Den var byns enda dansställe. Du skulle ha sett vad fint det var där och vilken svikt i tiljorna.” Namnet “Uddarboprästen” är hämtat från den roman som Axel Hambæus gav ut år 1953 och där Sjödin var förebild för huvudpersonen. Nu var det kanske inte enbart för att skydda ungdomen från fylleri och slagsmål som danserna förbjöds utan kanske främst av säkerhetsskäl för att bron var gammal och och kanske kunde brista om alla kavaljerer samtidigt kunde få en ingivelse att stampa till särskilt hårt, vilket ju en inspirerad spelman lätt kunde ha förlett dem till. Bron revs och ersattes med en ny år 1926, tillskyndad just av “Uddarboprästen”.

1948 deltog Troskari Mats vid spelmansstämman i Malung och var också med vid uppspelningen på folkhögskolan för professor Kjellström och hans jury. Titeln riksspelman erövrade han med motiveringen: “För gagnelig gärning till fromma för Västerdalarnas folkmusik.”

1949 spelades han in för första gången av Matts Arnberg för Sveriges Radio. Trots att han redan då var 80 år gammal låter han mycket vital. De tre låtar han spelade var hans slagnummer framför andra: Kyrkmarschen, Klacklekspolskan samt en slängpolska. Alla går i D-tonart och han spelade med A-bas. Efter detta spelades han in upprepade gånger: av musikdirektör Rudolf Sundqvist, Anna Ivarsdotter, Stig Eriksson samt Selim och Albin Bengtlars. Karl Sporr besökte honom på 1950-talet för att teckna upp låtar i samband med folkmusikinventeringen i Malungs kommun.

Förmodligen var Troskari Mats inte notkunnig men han hade sitt eget begrepp om tonarter. Det märker man särskilt när han spelar en slängpolska i A. Han hade som stående kommentar till denna låt att den gick i “möll” eller att “tillsammans med dragspelelen gick den i moll”, antagligen med durstämda enraders och tvåraders dragspel i åtanke. Det är både intressant och litet roande att höra hur denna låt egentligen går i klaraste Adur. Den enda anstrykning till moll man hör är någon liten kvartstonsglidning på durtersen. En annan egenhet med hans spel var att han alltid stämde fiolen lågt, dessutom olika lågt vid olika tillfällen. Det beror inte på olika bandhastigheter, det kan man höra av hans röst när han talar och sjunger. Som högst ligger stämningen en halvton under modern normalstämning, som lägst endast en halvton över en altfiol. Ändå hade han ju åtminstone sedan 1960 tramporgeln att stämma efter, vilket han tydligen inte brydde sig om. Hur det var tillsammans med dragspelelen är en annan sak. Men han kan ju ha stämt lågt och spelat A-dur tillsammans med ett G-spel och D-dur med ett C-spel. Eller varför

Troskari Mats och systemer Ingeborg. Foto: Rudolf Sundqvist, början av 1950-talet.

inte A-dur med ett F-spel? Han påpekade att låtarna förr gärna gick i A, samt att "ä va mytsky môll". Hans eget spel lutar mera åt "blå dur."

När Troskari Mats fyllde 100 år uppvaktades han av sin gamla spelkompis Haga Jonas. Denne fällde då kommentaren: "Minns du danserna på flottbron som förband Östra och Västra Fors och minns du att vi blev förbjudna att dansa där?" Varvid Mats svarade: "De styrande var besvärliga mot oss ungdomar även på den tiden."

Någon gång kring år 1960 tyckte Mats att fingrarna började kännas för stela för fiolen. Därför köpte han en tramporgel av handlanden Bohm för det hyggliga priset 20 kronor. Ännu som hundraåring brukade han ackompanjera sin sång på denna orgel.

På sin ålderdom vårdades Troskari Mats i det hus han själv byggt av dottern Maria. Gården kallades Higården efter de byggnader som tidigare stått där. Hans synförmåga var inte större än att han kunde särskilja ljus från mörker, ändå kunde han ta sig turer och hälsa på de närmaste grannarna. Framför allt högg han all ved till sitt eget hushåll vilket förundrade besökare. På frågan hur man kan klyva ved utan att se något svarade han: "Skulle det vara någon konst!" Ännu i 90-årsåldern utförde han denna syssla, bar även in all veden. Till sin hjälp att hitta vägen hade han en lång käpp, dessutom kände han sig för med fötterna. Han orienterade sig var som helst på sin gård eftersom han kände varje kvadratmeter av den lika bra som sin egen ficka. Han visste precis var han hade en kraftig ränn efter den femton meter långa vägen mellan vedboden och stugan. Genom den hade han riktningsen, sedan räknade han stegen. När han var 98 år gammal högg han fortfarande ved, men nu var han tvungen att förlita sig på en järntråd som spänts upp över gårdstunet för att finna vägen till vedboden.

Undertecknad har personliga minnen av Troskari Mats. Jag höll ju på att utbilda mig till spelman i början av 1970-talet och ville därför träffa den gamle spelmannen för att om möjligt få höra några minnen, kanske till och med lära mig någon låt. Jag blev introducerad genom Wille Toors som kände alla i Malung och som själv var känd och omtyckt av alla. Troskari Mats var nu 101 år gammal. Han låg för det mesta på soffan under dagarna. Blind var han men för övrigt var det inget fel på huvudet. När vi ansatte honom med frågor om spelmän och låtar kunde han svara med en suck: "Ôhøj! ädá va sô länni sia!" (Åhå! det där var så länge sedan). Och det var det ju. Han talade om sin morfar Troskari Per och "de gamla spelmännen". Det svindlade i tanken när man betänkte att denne man lärde sig spela av någon som var född under Napolens tid. Stor-Stampins hustru Kerstin var fortfarande i livet när Troskari Mats föddes och fram till hans fjärde år (hon levde 1790-1873).

På besök hos Troskari Mats tillsammans med Kalle Almlöf. Mats hade då fyllt 102 år. Han spelade inte längre fiol men när vi drog några springlekar ur Övergaard's uppteckningar ville han gärna "klonka" litet på en av fiolerna för att höra om vi hade rätt stämning för de låtar vi spelat, nämligen A-bas.
Foto: Anders Rosén.

Denna gumma var född medan Sveriges konung hette Gustaf III och en poet och sångare vid namn Bellman kunde höras på någon av Stockholms krogar. Finland var fortfarande östra rikshalvan. Det där med kungar var för övrigt något som Troskari Mats höll rätt på för han sade att han hade överlevt fyra svenska kungar: Karl XV, Oscar II, Gustaf V och Gustaf VI Adolf.

Jag besökte honom ett par gånger till, bl.a. tillsammans med Kalle Almlöf. Vi hade med oss fiolerna och spelade några springlekar från Övergaard-samlingen. Mats kunde då inte själv spela för oss men han ville känna på en av våra fioler. Han knäppte litet på den och kontrollerade att vi hade rätt stämning för de låtar vi spelade, nämligen A-bas. Även om han inte längre spelade fiol kunde han fortfarande tralla någon låt och det är särskilt en av dem, en polska eller snarare springlek i A-tonart som jag bevarar i minnet som en klenod (den finns med på två av mina egna skivor: som nr. 26 på *Troskarilekar* tillsammans med Kalle Almlöf och som nr. 8 på *Lejsmelekar* tillsammans med Roland Keijser.

Något som gjorde starkt intryck var att Mats fortfarande följde med vad som hände i musiken genom att lyssna på radion. Jag kommer ihåg hans kommentar att "det var synd att Sven-Ingvars hade ramlat ur". Vad han åsyftade var att Sven-Ingvars åkt ur radions listprogram Svensktoppen. På en av inspelningarna med honom spelar han en okänd polska, låter dock som en västerdallåt i hans tappning. På frågan vad det var svarar han "en närkespolska". Ja, och var hade han lärt sig den då? — Jo, från radion.

När man talade med Troskari Mats hade man knappast någon känsla av att det var en gammalmodig person, snarare tvärtom. Man kanske hade förväntningar att han skulle vara en helt annan slags människa, primitiv, ovetande, från en annan tid, men det var han

inte. Det var heller inget speciellt ålderdomligt med hans sätt att tala malungsdialekten utan det var samma språk, samma ordförråd och grammatik, som talades av andra gamla personer från bygden, födda runt sekelskiftet. Han var inte, skulle man kunna uttrycka det, "provinsiell". I likhet med många malungsbor förr i tiden hade han ju också i sin ungdom levt ett liv som var utåtriktat från egna socknen.

Det kanske låter onödigt högtidligt, men jag fick intrycket av en mycket hjärtegod och i den mest positiva mening enkel person. Det var som ett ljus kring honom. Trots sin blindhet hade han inte blivit bitter, han anklagade inte ödet. Han gav intrycket av att vara en glad och harmonisk människa. Jag tror han hade ett barns rena själ.

Mora tidning skriver om ett besök på 100-årsdagen:

“Och nu går en röst in i stämvävnaden: Tryggare kan ingen vara... Utanför fönstren spelar Malungsvintern i sköna men bistet bländvita ackord.

På själva Luciadagen får Västra Fors en 100-åring och det är han som vackert sjunger om Guds lilla barnaskara. Rätt mycket av Lucia-legendens ljusskimmer kringstrålar också spelmannen-sångaren Troskari Mats, blind som legendgestalten, och med en underbar förmåga att sjunga lovsånger till det hårt prövande livet.

Efter den välkända förtröstansfulla sången nynnar och spelar Mats något som påminner om ett jublande festpel i ljusaste dur.

Sedan reser han sig från orgeln, trevar försiktigt efter väggen, känner sig för var tröskeln är, kliver över, snuddar vid väggen, får ett tag i diskbänken och hittar sin stol.

Där sjunger och läser han för oss, bl.a. ett par egna visor: Om jag hade vingar som fågelen i skyn... Nissångens böljor (det rör sig om en Malungssjö) är annars en av hans favoriter. Vi skall gå hand i hand... tycker han också mycket om.”

Den 27 juli 1972 tog krafterna slut för Troskari Mats. Han insjuknade hastigt och fördes med ambulans till Mora lasarett där han avled samma kväll. Dagen innan fingrade han fortfarande fram en låt på sin fiol.

Det berättas att Troskari Mats dog sjungande sin älsklingspsalm “Tryggare kan ingen vara än Guds lilla barnaskara”. I den förra svenska psalmboken står denna psalm under samlingsrubriken “Att leva av tro” och därunder rubriken “Förtröstan — trygghet”.

Sammanställt av Anders Rosén, mars 2007

Källor

Förre ledaren för Malungs spelmanslag Sven Bohm samlade ett arkiv av tidningsurklipp. Hans son Hans Bohm har haft vänligheten att ge mig kopior av dessa tidningsartiklar från Falu-Kuriren, Dala-Demokraten, Mora Tidning och Nya Wermlandstidningen. Författare är bl.a. Falu-Kurirens lokalredaktörer i Malung Rune Ohlén och Gunnar Yngström. Erik Sohlin från Öje var en skribent som signerade sina artiklar men de flesta bär signaturer till vilka jag ej känner namnen.

Många uppgifter om Malung förr har hämtats ur *Malung — Ur en sockens historia I-IV*, 1971-77.

Troskari Mats berättar en del på inspelningarna, kommentarer till låtarna och liknande.

En del är egna minnen av vad jag sett och hört.